

Ocene

Irena Avsenik Nabergoj. *Literarne vrste in zvrsti: stari Izrael, grško-rimska antika in Evropa*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2011. 623 str. ISBN 978-961-231-846-8.

Nova znanstvena monografija z naslovom *Literarne vrste in zvrsti: stari Izrael, grško-rimska antika in Evropa* dr. Irene Avsenik Nabergoj obravnava posamezne literarne vrste in zvrsti tako na analitični kakor tudi na sintetični ravni, predstavi pa tudi vzorčna besedila od antike do danes. Izčrpno so prikazane literarne vrste in zvrsti, zastopane v svetu literature in literarne teorije, obenem pa avtorica nazorno navede tudi teorije o literarnih vrstah in zvrsteh od starega Izraela prek grško-rimske antike do Evrope. Pri tem so – še posebno slovenskemu bralcu prijazno – gesla dopolnjena z vzorčnimi besedili iz zakladnice slovenske literature, sočasno pa monografija za primerjavo vključuje tudi pomembna dela tako iz evropske kakor tudi iz svetovne književnosti.

Osrednji del knjige odpira temeljna vprašanja literarnih vrst in zvrsti. Avtorica znanstveno monografijo razdeli na dva dela: v prvem delu sintetično predstavi obravnavo literarnih besedil in zvrsti z vidika razmerja med resničnostjo in fikcijo, v drugem delu pa prek navedbe odlomkov iz obče književnosti sodobno prikaže obravnavane literarne vrste in zvrsti. V prvem delu znanstvene študije poudarja pojmovanje resničnosti in resnice od antike do danes, opozarja na najbolj znane antične in druge avtorje, ki so se s problemi resničnosti in resnice v literaturi že ukvarjali, in ob daljših citatih in odlomkih skuša razlo-

žiti nekatere temeljne vidike zgoraj omenjenih pojmov v literaturi, tako da se zaporedno preliva teorija prvega v praktični prikaz drugega dela znanstvene monografije. V zadnjem delu naniza izbrane odlomke iz obče in iz nacionalne književnosti, ki bralcu omogočijo, da teorijo doživi tudi v očem vidni praksi.

Avtorica je gradivo zbiralala vse od leta 2005 dalje v okviru svojih raziskovalnih projektov in predavanj o književnosti in literarni teoriji ter zvrstnih besedilih na Fakulteti za humanistiko Univerze v Novi Gorici, pomembnejše vire in literaturo pa je zasledila v knjižnici Univerze v Cambridgeu. Tako je dr. Irena Avsenik Nabergoj pripravila prvo bibliografijo, ki je skupek slovenskih in tudi najsoodobnejših mednarodnih del o literarnih vrstah in zvrsteh.

Koncept znanstvene monografije o literarnih vrstah in zvrsteh od starega Izraela prek grško-rimske antike do Evrope je avtorica zasnovala kot prvo slovensko monografsko študijo v slovenščini v obliki učbenika, ki bi bila tako že izobraženi slovenski literarni stroki kakor tudi študentom humanističnih smeri v pomoč pri učenju in za nadaljnje raziskovanje. Kakor v predgovoru h knjigi pove avtorica, je na nastanek drugega dela monografije vplivalo odkritje obsežne monografije šestinšestdesetih nemških literarnih zgodovinarjev in teoretikov, sodelujočih pri pripravljanju knjige z naslovom *Handbuch der literarischen Gattungen* (2009), ki vsebuje kar dvaindevetdeset literarnih zvrsti. Te literarne zvrsti so pojmovno opredeljene in zgodovinsko umeščene v razvoj samega toka literarnih vrst in zvrsti,

obravnane pa so tako z zgodovinskega kakor s teoretičnega vidika.

Čeprav je avtoričin pogled na ume-tnost in na literaturo v najširšem kontekstu bolj kakor na literarno vezan na filozofsko vprašanje, kaj resnica je, pa avtorica jasno predstavi in argumentira svoj pogled oziroma mnenje, da filozofski pristop ni ustrezen za presojanje resničnosti in resnice v literaturi. Specifično področje filozofskega razglabljanja je predvsem sekvenčno nizanje konceptov po deduktivni metodi ali umskem uvidu, a to literature kot discipline, ki temelji na izkustvu življenjskih zgodb v konkretnih okoliščinah, ne zanima toliko, kakor jo z vidika zgodovine. Zgodovina ima namreč prek razčlembे dogodkov in osebnosti in po zgodovinarjevi subjektivni sodbi objektivnih zgodovinskih dejstev tako kakor filozofija neposredno možnost odkrivanja resnice. Če avtorica v prvem delu ustvari teoretično podlago za glavno značilnost literature (to je zgodba), v drugem delu to značilnost praktično realizira. Drugi del knjige obsega poglavja, ki so jih pesniki ali pisatelji v zgodbah zapisali za prikaz resničnosti, kakor velja za neki bodisi realen bodisi fiktiven prostor in bralcu predstavi tisto resničnost za absolutno resnico. To poglavje je še posebno zanimivo, ker je avtorica skrbno izbrala besedila, ki so bralca ob branju življenjskih zgodb pripeljala oziroma zapeljala v neki drug svet, v katerem je zavedno ali nezavedno do neke mere podoživljal življenjske izkušnje, vedno vnovič in znova. Avtorica jih z natančnim razmislekom predstavi v zgodbah, katerih bistvo je očem (raz)vidno ali nevidno, saj je fabula zapisana direktno ali indirektno, prek literarnih simbolov. Ta dela bi bila z literarnih in primerjalnih

vidikov zanimiva tudi za monografsko obravnavo v semiotičnem okviru, saj so, kakor navaja avtorica v sklepni besedi, literarni simboli del naše osebne življenjske resničnosti in našega življenjskega okolja; del našega resničnega sveta so in del našega komuniciranja v njem. Tezam dr. Irene Avsenik Nabergoj o iskanju resničnosti v resnicah v literaturi in širše sledi teza Simone Weil, ki opozori, da je to, kar je za človeka resničnost, pravzaprav njegova »sanjarija«, »domišljija in fikcija«. Ob tako skrajni točki pridemo do enega najbolj bistvenih vprašanj, ki si ga avtorica monografije tudi sama v znanstvenem delu zastavi: kaj je resnica.

Teoretska izhodišča raziskave se implicitno opirajo predvsem na predloge Aristotelove *Poetike*, ki veljajo za temelj teorije literarnih vrst, in na normativne teoretične opisovalce poetike od antike dalje, vendar ne v okviru kakršnegakoli zapovedovanja predpisanih pravil za literarne vede in zvrsti, temveč znotraj razumevanja literarne vrste in zvrsti v okviru sistema, ki je omogočil razvrščanje tipov literature v ustrezne literarne vrste. V smislu tega koncepta je poudarek tudi pri Goethejevi klasifikaciji tako imenovanih »naravnih oblik« ali »glavnih vrst« pesništva prek epike, lirike in dramatike, vendar času teh obravnav sledi kontraktorno obdobje tako rekoč »prostih« oziroma »odprtih sistemov« literarnih vrst in zvrsti, v katerih meje niso več enopomensko določene, temveč je literatura pahnjena v tako imenovano »ničejansko« negotovost, ki od znanstvenikov zahteva argumentirano presojo, v katero kategorijo vključiti besedila z indici, ki pripadajo več kakor le eni literarni zvrsti. Avtorica omenja pomembnost smelo izbranih pogojev, ki poskušajo klasificirati

delitve besedil po formalnih ali vsebinskih značilnostih, temu sledeči pluralizem kriterijev, poskus iskanja odgovora na odprta vprašanja o razmerjih med teorijo in zgodovino literarnih vrst in zvrsti. Zanima jo najpomembnejše vprašanje večplastnega razmerja med vsebino in obliko, kajti kakor omenja v uvodu, se organsko prepletanje vsebine in oblike dogaja v samem nastajanju literarnega dela. To je *umetniški* način pisanja o različnih vidikih resničnosti v zunanjem delovanju in v notranjem duhovnem in duševnem stanju nekega protagonista v literarnem delu. Zato avtorica znanstveno – v razdelitvi na dve težišči študije – svojevrstno odgovori na vprašanje, kaj literatura sploh je.

Zelo zanimivo uvodno poglavje je definirano kot odgovor na izzive okolja, medčloveških odnosov, družbenih razmer in zgodovinskih dogodkov, obenem pa je sintetično-umetniški odmev na izživ časa in prostora v življenjskem ritmu. Avtorica pove, da literarne vrste in zvrsti ne izhajajo same iz sebe, ampak se porajajo v družbenih konstelacijah, v posameznih življenjskih zgodbah, ki gledajo v prihodnost. V tem okviru avtorica ne zanemari pomembnega mesta zavesti zgodovinskega spomina in neke življenjske izkušnje, to pa je aktualna tema znotraj literarnega razglabljanja o razmerju med vsebino in obliko literature predvsem v novejšem obdobju. Govorimo o kognitivno-vzgojnem procesu, v delu poimenovanem kot »kulturni spomin«, ki temelji na elementarni človekovi izkušnji, na robu zavesti med polarnostmi: med hrepenenjem in obupom, med ljubeznijo in sovraštvom, med vojno in mirom.

Čeprav je vsako literarno delo osrednji sestavni del našega spomina, avto-

rico zanimajo tako svetopisemska in starejša kanonizirana besedila kakor misli in zapisi v delih naslednjih generacij, saj cikličnost življenja ne izvzema cikličnosti literarne metodologije, v kateri kanonska dela, vključena v posamezno literarno vrsto in zvrst, pomenijo modele za interpretacijo neke nove življenjske izkušnje naslednjih generacij. Prav ta identifikacija s starejšimi besedili in sporočili je kakor odmev preteklosti, ki pušča svoj odsev tudi v literaturi, napisani pozneje oziroma v toku prihodnosti.

Zato dr. Irena Avsenik Nabergoj tako z literarnega kakor z duhovnozgodovinskega vidika obravnave literarnih vrst in zvrsti predstavi sad svojega spoznanja kot rezultat dolgotrajnega iskanja odgovora na literarna vprašanja, kje so razlogi za razširjenost in nepretrgano aktualizacijo literature v različnih literarnih zvrsteh in v ljudski in umetnostni prezentaciji po vsem svetu; to je temeljna točka prvega dela znanstvene monografije. Ta del kljub omejenemu obsegu predstavitve torej zasluži posebno pozornost. V njem avtorica predstavi osrednje *literarne vrste in zvrsti kot sistem komunikacije in umetnosti izražanja resničnosti* (Aristotelova klasifikacija literarnih vrst in razlaga resničnosti v pesništvu, Horacijeva pesniška razlaga enotnosti in skladnosti v pesništvu). Sledi mu poglavje, ki analizira predstavljeno *resničnost v starejši filozofski misli o umetnosti in literarni teoriji, resničnost v mitu, v zgodovini in v fikciji, resničnost in fikcijo v biografski in avtobiografski literaturi*. Poglavja so razvrščena v skupine, ki obravnavajo pomembna antična dela, ko odstirajo vprašanja bodisi glede klasifikacije literarnih vrst in zvrsti bodisi njihove resničnosti v posameznem časovno-prostorskem okviru. Avtorica že v

uvodu omeni človekovo posnemanje narave. Dogma človekovega posnemanja (*mimēsis*) je zapisana v enem najosnovnejših in temeljnih besedil literarne teorije, saj je prav Aristotelovo delo *Poetika* postavilo (predvsem epske in dramske) temelje za razvoj teorije literarnih vrst in zvrsti za vsa poznejša obdobja. Tudi v Horacijevi pesniški razlagi enotnosti in skladnosti v pesništvu, ki sledi Aristotelovim tezam, da je »pesništvo spretnost – umetnost, ki zahteva učenje in vajo, poznavanje teorije in tehnike in sposobnost objektivne samokritike« (42), se kaže pesnikovo teženje k (liričnemu) posnemanju nečesa, kar je odsev resničnosti. Avtorica natančno razloži predloge, ki jih antični misleci navajajo za »dober ep«, »estetsko razumevanje resničnosti« in druga gesla, ki so podrobneje definirana v drugem delu znanstvene monografije, obenem pa navede tudi vplive grško-rimskih mislecev na poznejše literate v vsega sveta (med drugim tudi Horacijev vpliv na Prešernovo pesem *Nova pisarja*).

V poglavju *Resničnost v starejši filozofski misli o umetnosti in v literarni teoriji* se avtorica poglobi v filozofske študije, ki so pomembne za razumevanje literature: v Aristotelovo *Poetiko* in v Platonovo *Državo*. Navede vplive na interpretacije literarnih del: sv. Avguštin, Tomaž Akvinski, Maimonides, Dante in drugi. V posameznih podpoglavjih izvedemo informacije o Platonovi utemeljitvi spoznanja in izražanja resničnosti in resnice v filozofiji in v literaturi, o poti do pravičnosti pri posamezniku in v državi, spoznamo kritiko pesnikov glede prikazovanja narave in dejanja bogov in človeških junakov, predvsem pa resnični in čutni svet in »stari spor med filozofijo in pesništvom«. Pozornost je namenje-

na tudi Tomažu Akvinskemu kot razlagalcu večpomenskosti besed in simbolov in funkciji, ki jo imata umetnost in resničnost v starejši literarni teoriji. Umetnost pisanja znotraj sistema ali »kanona« literarnih vrst in zvrsti je odsev notranje nujnosti oziroma zakonitosti naravnih življenjskih izkušenj, ki so udejanjene kot posledica razuma in usmerjenosti na resnico kot takšno.

Upoštevati moramo tudi prostorsko in časovno opredelitev; to avtorica opiše kot strukturo vesolja v neizmernosti časovnega obsega, neposredno pa pomeni naše življenjsko okolje. Ta neskončni prostor je prostor v prostoru, katerega del je tudi narava, kakor jo pojmuje človekov razum. Razum ponuja – po avtoričinem mnenju – vse od začetka človeške zavesti do domišljije neštete modele za posnemanje (*mimēsis*) na vseh področjih literarne ustvarjalnosti. Na podlagi tega se avtorica v tretjem poglavju dotakne resničnosti v mitu, v zgodovini in v fikciji. V okviru tega poglavja so navedeni vzorčni primeri, kako se resničnost kaže v mitih in prek literarnih prikazov zgodovine in v poeziji ter kakšna je resničnost v fikciji in v literarnih prikazih zgodovinskih dogodkov. S tem poglavjem odpira možnost za nadaljnjo ponazoritev resničnosti in fikcije v biografski in v avtobiografski literaturi. Avtobiografsko literaturo ponazori v sklopu biografske literature in pokaže problem resničnosti, ki nastane pri nekaterih klasičnih evropskih (avto)biografskih delih. V sklepnih besedi monografije je povzeta misel na pogled indijskega pisatelja, mirovnega posrednika in modreca, Mahatma Gandhija, ki v uvodu svojega dela *Zgodba o mojih eksperimentih z resnico* navaja, da je zanj »resnica ... vrhovno načelo, ki vsebuje še mnoga druga. Ta

resnica ni zgolj resnicoljubnost v besedi in misli in ne zgolj relativna resnica našega dojetja, temveč absolutna resnica, večno načelo, se pravi Bog.« Tako je dr. Irena Avsenik Nabergoj odprla možnost obravnave literarnih vrst in ved, kakor jih vidijo onstran starega Izraela, grško-rimske antike in Evrope, torej na dokaj neznana področja in zorne kote v okviru literarnih pogledov Vzhoda na Zahod in literarne vrste in zvrsti, kakor se obravnavajo v duhu Zahoda. Dokaz več, da je monografija dr. Irene Avsenik Nabergoj pomembno delo za slovensko humanistiko in v okviru literarnih ved, saj pomeni prelomnico na področju, od koder je mogoč pogled »tja čez«.

Kakor bralec ugotovi ob sklepu prvega dela monografije Irene Avsenik Nabergoj, ponuja delo »odličen pregled teorije in zgodovine literarnih zvrsti na besedilih tako iz svetovne kakor slovenske literature«, kakor najbolje opiše prof. dr. Alois Woldan z Inštituta za slavistiko Univerze na Dunaju, saj se »poleg tega loteva tudi osnovnih filozofskih vprašanj, denimo resnice v umetnosti ter neumetnostnih diskurzih, in jih prikaže v luči najboljših evropskih filozofskih tradicij«. Po mnenju akad. prof. dr. Zinke Zorko pa študija išče »ravnovesje v stadiju literarnih tokov, ki so spodbujali razvoj evropske in slovenske literature ter neposredno vplivali tudi na kakovost predstavitve posameznih literarnih vrst in zvrsti«. Dr. Zinka Zorko ne vidi osnovnega vodila le v notranji zvezi med vsebino in obliko, temveč v nenehnem upoštevanju literarnih vrst in zvrsti v celoti njihovih struktur. Prepričana je, da je delo pomemben prispevek za evropsko literarno ustvarjalnost.

Avtorica monografije dr. Irena Avsenik Nabergoj se je v slovenskih in tujih

humanističnih krogih v začetku 21. stoletja uveljavila predvsem s svojimi štirimi samostojnimi monografijami: *Ljubezen in krivda Ivana Cankarja* (2005), *Mirror of reality and dreams: Stories and confessions by Ivan Cankar* (2008), *Longing, weakness and temptation: From myth to artistic creations* (2009), *Hrepenenje in skušnjava v svetu literature: Motiv Lepe Vide* (2010) in kot avtorica številnih znanstvenih člankov v pomembnih slovenskih in tujih revijah in literarnih zbornikih. Tako kakor smo v prejšnjih letih prek njenih del spoznavali motive hrepenenja in skušnjav, upanja in zaupanja, ljubezni in krivde, zdomstva in integritete slovenstva, nam tokrat njena knjiga daje kompleksnejši pogled v literarno teorijo prek literarnih vrst in zvrsti, hkrati pa pomeni spodbudo, da vsak po svojih močeh težimo tako k znanstvenemu kakor tudi k individualno celostnemu napredku v raziskovanju tistih novih zornih kotov, ki jih dr. Irena Avsenik Nabergoj odpira in prepušča odprte za inspiracijo drugim literarnim raziskovalcem. Monografija je vsekakor več, kakor pove avtorica, ki jo skromno poimenuje kot učbenik. Delo namreč išče povezavo med »preprostimi prvinskimi literarnimi vrstami in zvrstmi ter skritimi dejavniki človekovega čustvovanja in razuma« in odgovarja na vprašanja, ki si jih postavlja »prvinski človek«. Tega človeka kolikor mogoče premišljeno in nazorno oceni akad. prof. dr. Jože Krašovec, ko pravi, da »odgovarja na vprašanja o stvarjenju in delovanju sveta, smiselnosti življenja, o silah, ki vladajo človekovi usodi«.